

מצות שביתה בשבת וביו"ט

הקדמה
דעת הרמב"ץ
שיטת הרמב"ם
דעת הרמב"ם לגבי איסורי דרבנן ביום טוב
סיכום

הקדמה

גם לגבי שבת וגם לגבי יום טוב נאמר בתורה שיש בהם חובת שבתון. בשבת נאמר (שמות כג, יב; לא, כא) "וביום השביעי תשבות"¹, וביום טוב (ויקרא כג, לט) "ביום הראשון שבתון וביום השביעי שבתון" ועוד רבים. וכן כתב הרמב"ם (הלכות שבת פ"א ה"א) "שביתה בשביעי ממלאכה מצות עשה, שנאמר 'וביום השביעי תשבות'. וכל העושה בו מלאכה ביטל מצות עשה, ועבר על לא תעשה שנאמר 'לא תעשה כל מלאכה'. ובהלכות יום טוב (פ"א ה"ב) כתב "כל השובת ממלאכת עבודה באחד מהן הרי קיים מצות עשה, שהרי נאמר בהם שבתון, כלומר שבות"². שביתה בשבת כוללת יותר מאשר שביתה יום טוב, שהרי היא כוללת גם מלאכות אוכל נפש, הוצאה והבערה. אבל יש לברר האם השביתה בשבת וביום טוב היא רק ממלאכות, או שהיא כוללת כל שביתה מטורח ועמל; והאם מה שהסמיכו חז"ל את דיני דרבנן לאיסור שבות היא משום שאכן כוונת התורה לכל עמל וטורח (וכדעת הרמב"ם להלן), או שזו רק אסמכתא; והאם שבת ויום טוב שווים בזה.

נפ"מ משאלה זו גם במישור דאורייתא, האם איסור תחומין ואיסור מתמר כלולים בעשה של שבתון³. אם שבתון מתייחס רק למלאכות, הרי שאיסור תחומין ומתמר אינם בכלל העשה; אבל אם 'שבתון' הוא מצב של שביתה שאנו מחוייבים בו, הרי שניתן לכלול בו גם את המתמר וגם את איסור תחומין. אלא שבשאלה זו נחלקו

- 1 וכן שמות כג, יב: "ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות, למען ינוח שורך וחמורך ויינפש בן אמתך והגר". שמות לד, כא: "ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות, בחריש ובקציר תשבות" ועוד.
- 2 אמנם יש לדייק ברמב"ם שבשבת כתב הרמב"ם על ה"הפצא" של שביתה: "שביתה בשביעי", ואילו בהלכות יום טוב דן הרמב"ם על הגברא השובת: "כל השובת". ודוחק לומר שזה קשור לכך שיש חילוק מלאכות בשבת ואין חילוק מלאכות ביום טוב (עיין מועדים וזמנים ח"ז סי' קלד שתלה בזה את השינוי בלשון הרמב"ם בהלכות אלו).
- 3 עי' מנחת חינוך מצוה כד, וכן בפתחה לספר אגלי טל אות ב.

הראשונים. הגמ' ביבמות (ה, ב) דנה מדוע צריך מיעוט שאין עשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת, ואומרת הגמ' שהו"א ללמוד מכבוד אב ואם שעשה דוחה לא תעשה גם אם יש כרת:

סלקא דעתך אמינא תיתי מכבוד אב ואם, דתניא יכול יהא כבוד אב ואם דוחה שבת תלמוד לומר איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו כולכם חייבין בכבודי, מאי לאו דאמר ליה שחוט לי בשל לי, וטעמא דכתב רחמנא את שבתותי תשמורו, הא לאו הכי דחי! לא, לאו דמתמר.

והקשו הראשונים, מדוע צריך מיעוט שאין כיבוד אב ואם דוחה איסור מחמר, והרי שבת יש בה גם עשה של שבתון, ואין עשה דוחה לא תעשה! ובתוס' שם (ו, א ד"ה ניגמר) תרצו: "ואר"י דעשה דכיבוד, הואיל ועדיף כולי האי דהוקש כבודם לכבוד המקום, חשיב עשה דשבת כמאן דליתא לגמריה, והוי כמאן דליכא אלא לאו גרידא". אבל הרשב"א (שם ד"ה וניגמר) כתב בשם מורו הרב (רבנו יונה) ש'תשבות' אינו עשה אלא אאבות, ולא אמחמר. וכן הביא הריטב"א ביבמות: "והנכון כמו שתירץ ה"ד יונה ז"ל דעשה דתשבות לא קאי אלא אאבות מלאכות דחמירי, ודומיא דחריש וקציר". ואם כן רואים אנו ששאלה זו תלויה בדברי הראשונים בגמ' יבמות הנ"ל, ובמחלוקת זו תלויה הבנת היקף איסור שבתון, האם הוא כולל גם חיובים שמעבר לאיסור המלאכות. ומכאן שיש לדון גם באסמכתא שהסמיכו חז"ל את דיני דרבנן לדין שבות, וכן בעובדה שכל דיני דרבנן נקראים שבות⁴.

דעת הרמב"ן

הרמב"ן בפירושו על התורה (ויקרא כג, כד) הרחיב את הדברים לגבי שבתון של יו"ט:

יהיה לכם שבתון - שיהיה יום שביתה לנוח בו. ואמרו רבותינו שבתון עשה הוא. והנה העושה מלאכה בי"ט עובר בלאו ועשה, והשובת בו מקיים עשה... ובמכילתא ראיתי בפרשת החדש, ושמרתם את היום הזה, למה נאמר, והלא כבר נאמר כל מלאכה לא יעשה בהם, אין לי אלא דברים שהן משום מלאכה, דברים שהן משום שבות מנין, תלמוד לומר ושמרתם את היום הזה, להביא דברים שהן משום שבות... ונראה לי שהמדרש הזה לומר שנצטוינו מן התורה להיות לנו מנוחה בי"ט אפילו מדברים שאינן מלאכה, לא שיטרח כל היום למדוד התבואות, ולשקול הפירות והמתנות, ולמלא החביות יין, ולפנות הכלים וגם האבנים מבית לבית וממקום למקום, ואם היתה עיר מוקפת חומה ודלתות נעולות בלילה יהיו עומסים על החמורים, ואף יין וענבים ותאנים וכל משא יביאו בי"ט, ויהיה השוק מלא לכל מקח וממכר, ותהיה החנות פתוחה והחנוני מקיף והשולחנים על שלחנם והזהובים לפניהם, ויהיו הפועלים

4 אמנם בבבא מציעא דף צ, ב מובא לשון אמירה לנכרי שבות לגבי איסור חסימה.

משכימין למלאכתן ומשכירין עצמם כחול לדברים אלו וכיוצא בהן, והותרו הימים הטובים האלו ואפילו השבת עצמה, שבכל זה אין בהם משום מלאכה! לכך אמרה תורה "שבתון", שהיה יום שביתה ומנוחה לא יום טורח. וזהו פירוש טוב ויפה.

וכן כתב הרמב"ן גם לגבי שבת (ויקרא פרק יט פסוק ב): "וכן בענין השבת, אסר המלאכות בלאו, והטרחים בעשה כללי שנאמר תשבות". בריטב"א (ר"ה לג, ב) הביא את דברי הרמב"ן ושיבחה: "...וזו מרגלית שבידינו מרבינו הרמב"ן מפי מוריניו". אם כן לדעת הרמב"ן איסור שבות הוא כולל לכל טרחות של שבת ושל יום טוב⁵. אם אכן קיים לדעת הרמב"ן דין חיובי של שביתה בשבת שכולל את כל הטרחים, יש לדון במי שעושה מלאכה לשם פיקוח נפש האם קיים מצות שביתה בשבת? והרי גם אדם שמשום פיקוח נפש לא מתענה ביום הכפורים לא נאמר שבפועל קיים מצות עינוי, שאונסא כמאן דעביד לא אמריניו⁶.

שיטת הרמב"ם

כתב הרמב"ם (הל' שבת פכ"א ה"א):

נאמר בתורה תשבות, אפילו מדברים שאינן מלאכה חייב לשבות מהן. ודברים הרבה הן שאסרו חכמים משום שבות, מהן דברים אסורים מפני שהן דומים למלאכות ומהן דברים אסורים גזרה שמא יבוא מהן איסור סקילה, ואלו הן" וכו'.

המגיד משנה הביא שני פירושים אם לרמב"ם יסוד שבות הוא מהתורה ממש או אסמכתא. וז"ל:

נאמר בתורה תשבות אפילו מדברים וכו'. כוונת רבינו היא שהתורה אסרה פרטי המלאכות המבוארות ע"פ הדרך שנתבאר עניניהן ושיעוריהן, ועדיין היה אדם יכול להיות עמל בדברים שאינן מלאכות כל היום, לכך אמרה תורה תשבות. וכ"כ הרמב"ן ז"ל בפירוש התורה שלו. ובאו חכמים ואסרו הרבה דברים. או תהיה כוונת רבינו שיש לשבותין של דבריהם סמך מן התורה מתשבות, וזה דרך הברייתות שבמכילתא.

החתם סופר⁷ הבין גם בדעת הרמב"ם כמו הרמב"ן, שיש חיוב שביתה גם בדברים שאינם מלאכה. ומסתבר לפי זה שגם מי שעובר על מחמר או על תחומין לדעת

5 וכיוצא בזה גם כתב הרב קוק לגבי שביעית בשבת הארץ פ"א ה"ד, שמי שעושה כל איסורי דרבנן בשביעית יעבור על איסור שביתה מן התורה.

6 ע' במאמרו של הרב צבי מרקוביץ זצ"ל, "במכניס עצמו למצב בו תדחה שבת בגלל פקו"נ", מוריה כרך י ניסן תשמ"א גליון ה-ו עמוד סב.

7 שו"ת ח"א סימן רח ד"ה והנה לא.

הרמב"ם, כמו לדעת התוס' ביבמות, יעבור על דין שביתה. ואף שלגבי דינים דרבנן מסתבר כמ"ש הרמב"ן שעובר רק אם החנות פתוחה והחנווני מקיף, ולא באיסור בדרך ארעי, אבל לגבי איסור תורה - מסתבר שיעבור על שבתו גם כשמחמר אפילו באופן חד פעמי.

אלא שנראה לכאורה שלגבי שבת יש הבדל בין הרמב"ם לבין הרמב"ן, שהרי הרמב"ם חילק את דיני דרבנן של שבת לשני חלקים, בפרק כא ואילך את השבותים שקשורים לסדר מלאכה ובפרק כה ואילך איסורים שהם משום "ממצא חפצך ודבר דבר". והרמב"ם שם (פכ"א ה"א) כתב 'נאמר בתורה תשבות... ודברים הרבה הן שאסרו חכמים משום שבות, מהן דברים אסורים מפני שהן דומים למלאכות, ומהן דברים אסורים גזרה שמא יבוא מהן איסור סקילה' וכו'. האסמכתא שמביא הרמב"ם מ'תשבות' היא רק לגבי דברים שהם 'דומים למלאכות', או 'גזירה שמא יבוא מהן איסור סקילה' דהיינו סייג למלאכות, אבל את שאר איסורי דרבנן מביא הרמב"ם בפרק כד הלכה א, שם כתב הרמב"ם אסמכתא לדיני דרבנן ממצא חפצך, ולא מגדר שבתו:

יש דברים שהם אסורין בשבת, אף על פי שאינן דומין למלאכה, ואינם מביאין לידי מלאכה; ומפני מה נאסרו, משום שנאמר "אם תשיב משבת רגלך, עשות חפצך ביום קודשי", ונאמר "וכיבדתו מעשות דרכיך, ממצוא חפצך ודבר דבר". לפיכך אסור לאדם להלך בחפצו בשבת, ואפילו לדבר בהם, כגון שידבר עם שותפו מה ימכור למחר או מה יקנה, או היאך יבנה בית זה, ובאיזו סחורה ילך למקום פלוני כל זה וכיוצא בו, אסור: שנאמר "ודבר דבר" דיבור אסור, הרהור מותר. אסור לאדם לפקוד גינותיו ושדותיו בשבת, כדי לראות מה הן צריכין, או היאך הן פירותיהן שהרי זה מהלך, לעשות חפצו. וכן אסור לאדם שייצא בשבת עד סוף התחום וישיב שם עד שתחשך, כדי שיהיה קרוב לעשות חפצו במוצאי שבת שהרי נמצא הילוכו בשבת, לעשות חפצו.

מבואר אם כן, שדיני שבת ששייכים לשבתו הם אלה שיש בהם חשש מלאכה, אבל אלו שאינם קשורים למלאכה אסורים משום ממצא חפצך. ואילו שני סוגי הדינים דרבנן שביאר הרמב"ם בפרק כא ובפרק כה.
היוצא מן הכלל כאן הוא איסור מוקצה שטעמו מבואר בסוף פרק כד:

הלכה יב: אסרו חכמים לטלטל מקצת דברים בשבת כדרך שהוא עושה בחול. ומפני מה נגעו באיסור זה, אמרו ומה אם הזהירו נביאים וצוו שלא יהיה הילוכך בשבת כהילוכך בחול ולא שיחת השבת כשיחת החול שנאמר ודבר דבר, קל וחומר שלא יהיה טלטול בשבת כטלטול בחול, כדי שלא יהיה כיום חול בעיניו ויבוא להגביה ולתקן כלים מפניה לפינה או מבית לבית או להצניע אבנים וכיוצא בהן, שהרי הוא בטל ויושב בביתו ויבקש דבר שיתעסק בו, ונמצא שלא שבת, ובטל הטעם שנאמר בתורה למען ינוח.

הלכה יג: ועוד, כשיבקר ויטלטל כלים שמלאכתן לאיסור אפשר שיתעסק בהן מעט ויבא לידי מלאכה. ועוד, מפני שמקצת העם אינם בעלי אומניות אלא בטלין כל ימיהן, כגון הטיילין ויושבי קרנות שכל ימיהן הן שובתים ממלאכה, ואם יהיה מותר להלך ולדבר ולטלטל כשאר הימים נמצא שלא שבת שבייתה הניכרת, לפיכך שבייתה מדברים אלו היא שבייתה השווה בכל אדם. ומפני דברים אלו נגעו באיסור הטלטול, ואסרו שלא יטלטל אדם בשבת אלא כלים הצריך להם, כמו שיתבאר.

את הדינים דרבנן של מוקצה הביא הרמב"ם כחלק מהעיסוק באיסור ממצא חפצך, ואכן הוא מתחיל עם איסור זה "...ומה אם הזהירו נביאים וצוו שלא יהיה הלוכך בשבת כהלוכך בחול...". אלא שבהלכה יג מסיים בסייג למלאכה: "אפשר שיתעסק בהן מעט ויבא לידי מלאכה", והקשר בין שתי ההלכות הוא סיום הלכה יב: "ובטל הטעם שנאמר בתורה למען ינוח". הפסוק שהביא הרמב"ם "למען ינוח" הוא המשך הפסוק הנ"ל של "תשבות"⁸, והרמב"ם לא הביא את תחילת הפסוק שעוסק בשבייתה אלא את סוף הפסוק "למען ינוח", ומשמע שאמנם 'ממצא חפצך ודבר דבר' הוא איסור דרבנן בעל גדר שונה, אבל גם הוא יסודו בחובת השבייתה. אלא שאף שהרמב"ם מחלק את האיסורים מדרבנן לשניים כפי שכתבנו, הרי בסופו של דבר הכל נסמך על "שבתון"; שהרי בפשטות משמע שכולם נקראים שבות, עי' פרק כ הלכה י: "כל הדברים שהן אסורין משום שבות לא גזרו עליהן בין השמשות", ובהלכה הבאה כתב הרמב"ם דין קטן שעשה דבר שהוא משום שבות. וכן משמע מהלכות יום טוב פרק א הלכה יז, שם הפריד הרמב"ם בין האיסורים דרבנן הנובעים משום מלאכות - ובין שבות, ועל כורחך כוונת שבות שם היא אמנם לממצא חפצך. וז"ל:

כל שאסור בשבת בין משום שהוא דומה למלאכה או מביא לידי מלאכה בין שהוא משום שבות הרי זה אסור ביום טוב, אלא אם כן היה בו צורך אכילה וכיוצא בה, או דברים שהם מותרים ביום טוב כמו שיתבאר בהלכות אלו.

ועל כרחך צריך לומר שכוונתו כאן ב"שבות" לאיסורים שכתב בפרק כד, שאם כוונתו כמו בהלכות שבת - הרי שבות היא רק דבר הדומה למלאכה, ומה הוסיף הרמב"ם כשכתב "ובין שבות"? ועוד, שאם כן חסר בהשוואת שבת ליום טוב איסור 'ממצא חפצך'.

דעת הרמב"ם לגבי איסורי דרבנן ביום טוב

כל האמור הוא באיסורי דרבנן של שבת. באיסורי דרבנן של יום טוב יש לדון האם טעמיהם שוים לאיסורי שבת. והנה, לגבי אוכל נפש ביום טוב מצאנו שנחלקו

8 שמות כג, יב: "ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבת למען ינוח שורך וחמרך וינפש בן אמתך והגר".

הרמב"ם והראב"ד אם המלאכות שנאסרו הם משום שמחת יום טוב - או מגדר אחר.

כתב הרמב"ם בהלכות יום טוב פרק א הלכה ה:

כל מלאכה שאפשר לה ליעשות מערב יום טוב, ולא יהיה בה הפסד ולא חסרון אם נעשית מבערב, אסרו חכמים לעשות אותה ביום טוב אף על פי שהיא לצורך אכילה. ולמה אסרו דבר זה, גזירה שמא יניח אדם מלאכות שאפשר לעשותן מערב יום טוב ליום טוב, ונמצא יום טוב כולו הולך בעשיית אותן מלאכות, וימנע משמחת יום טוב, ולא יהיה לו פנאי לאכול ולשתות.

ובהלכה הבאה ביאר הרמב"ם לגבי הדין שלא אסרו הוצאה ביום טוב: "ולמה לא אסרוה, כדי להרבות בשמחת יום טוב, ויוליד ויביא כל מה שירצה, וישלים תפציו, ולא יהיה כמי שידין אסורות". הרי שכל האסור והמותר באוכל נפש ביום טוב קשור לשמחת יום טוב.

אבל הראב"ד כתב: "אין לזה טעם, אלא מפני שהוא מכיון מלאכתו ביום טוב ומרבה הטורח ליום קדוש". וביאר זקני הגאון ר' איסר זלמן מלצר זצ"ל באבן האזל שם: "ובכוונתו יש לומר כמו שכתב הרמב"ם בפירושו על התורה, הובא במ"מ בהלכות שבת פכ"א, דמלבד איסורי מלאכה יש דין שביתה, ולכן אפשר דכל ההיתר דאוכל נפש מותר ביום טוב הוא בדין איסור מלאכה, אבל חיוב דין השביתה הוא בכל ענינים, דלא חלקו בין מלאכה למלאכה בדין שביתה, ואם מרבה הטורח ביו"ט חסר מצות שביתה. אמנם אין הדבר מבורר, דאפשר כיון שהתורה התירה מלאכת אוכל נפש ביו"ט אין בזה גם משום מצות שביתה". לפי זה לדעת הרמב"ם איסורי דרבנן של אוכל נפש (ולשיטתו שמן התורה הותרו כל המלאכות שהן לצורך אוכל נפש) טעמם משום מניעת שמחת יום טוב, ואין מקום לאסור אותן משום סייג למלאכה - שהרי מן התורה הותרה כל מלאכה לצורך אוכל נפש. אבל דעת הראב"ד, על פי אבן האזל, שגם איסורי דרבנן של אוכל נפש הוסמכו על חובת השביתה ביום טוב, וכדעת הרמב"ם.

ונראה שמחלוקת זו שבין הרמב"ם לראב"ד היא מחלוקת כללית בכל איסורי דרבנן של יום טוב, אם הם נסמכים על חיוב שבתון - או שהם מגדר שמחת יום טוב ואיסור טרחא ביום טוב⁹. ואם כן, אף שדעת הרמב"ם, כפי שכתבנו, היא כדעת הרמב"ם, שכל הדרבנן נסמך על "שבתון" ביום טוב, אבל ביום טוב עצמו סיבת האיסור אינה קיום של שביתה אלא שמחת יום טוב ומניעת טרחא, וזה טעם שיכול לכלול גם איסורי דרבנן הקשורים לאוכל נפש וגם שאר איסורי דרבנן.

ונראה להוכיח חילוק זה בין הלכות שבת להלכות יום טוב מאותם דברים שנאסרו משום עובדין דחול. הרמב"ם כתב בהלכות שבת על כמה וכמה איסורי דרבנן שהם

9 אמנם בפרק א הלכה כב קורא הרמב"ם לאיסורי דרבנן של יום טוב שבות, אך אין להוכיח מכאן על ההשוואה השלימה להלכות שבת.

כדי "שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול", וכמעט בכלום הוסיף "שלא יבוא לידי...". כך בפכ"ב הלכה טז: "שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול שלא יבוא לידי סחיטה". ובפרק כא הלכה יא: "שאם יעשה כדרך שהוא עושה בחול שמא יכבשם בידו בתוך הקופה ויבא לידי עימור". ובפרק כא הלכה יז לגבי לעשות גומא בסודר שנאסר משום "שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבא לשמר". וכן בפכ"א הכ"ט. ובהל' כח הקודמת שלא למשמש בבני מעיים לא כתב הרמב"ם בפירוש "שלא יבוא לידי...". משום שברור ששם מיירי מעניינו של הפרק, היינו איסור שחיקת סממנים. ובפכ"ב הי"ט "שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול... ויבוא לכבס". בפרק כד הי"ב על טעמי המוקצה "ויבוא להגביה", ובפכ"ו ה"ז לגבי טלטול סולם של שובד "ויבוא לצוד". ובפכ"א ה"ג, אסור להדיח את הקרקע "שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול" ובה"ד כתב הרמב"ם "ויבא להשות גומות". הרי זה מאשר את מ"ש לעיל, שכל עובדין דחול בשבת הוא משום סרך מלאכה. ורק בהלכה אחת יש יוצא מן הכלל: רדיית הפת, עי' פ"ג הי"ח, והטעם הוא משום שהגמ' אומרת שחכמה היא ואינה מלאכה, כלומר שאכן זה יוצא מן הכלל. ומפורש בתשובת הרמב"ם (סימן שו) שעובדין דחול הוא משום מלאכה דוקא:

זה דבר ברור הוא למבין, שאין אתה מוצא לעולם דברים שאסרו חכמים משום שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול אלא דברים שאפשר שירגילו למלאכה, כגון מי שנשברה לו חבית של יין לא יספג ביין או יטפח בשמן שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול שאם תתיר לו שמא יבוא לידי סחיטה, נתפארו לו פירות בחצרו לא יתן לתוך הסל או לתוך הקופא שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול שאם תתיר לו שמא יבוא לידי עימור, וכן בתליית המשמרת שמא יבוא לשמור. אבל תליית הכוז והמצנפת וכיוצא בהן מותר ולא אסרוהו חכמים, שאין שם דבר לחוש שמא יעשה וכו'. משה ב"ר מימון זצ"ל.

אלא שבקרבן נתנאל בתחילת פרק תולין הקשה, שהרי בהלכות יום טוב פרק ג הלכה יז נפסק שאסור לתלות את המשמרת, אף שמוותר לשמר בתלויה:

אין מסננין את החרדל במסננת שלו, מפני שנראה כבורר; אבל נותנין ביצה במסננת של חרדל, והוא מסתנן מאליו. ואם הייתה המשמרת תלויה, מותר ליתן לה יין ביום טוב; אבל לא יתלה בתחילה, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. ומערים ותולה את המשמרת לתלות בה רימונים, ותולה בה רימונים; ואחר כך נותן לתוכה שמרים.

ואם כן מדוע אסור לתלות בתחילה, והרי בהלכות שבת כתב הרמב"ם שהאיסור הוא שמא יבוא לשמר, ואם כן מה החשש שלא יתלה בתחילה כדי שלא ישמר? וז"ל הרמב"ם בהלכות שבת פרק כא הלכה יז:

לפיכך אף על פי שמוותר לסנן יין צלול או מים צלולין בסודרין או בכפיפה מצרית, לא יעשה גומה בסודר, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבא לשמר במשמרת.

ואם כן מדוע אסור לתלות את המשמרת, שהרי מותר לשמר ביום טוב? אלא שבהלכות יום טוב בכל מקום שכתב הרמב"ם 'אסור כדרך שהוא עושה בחול' לא כתוב הטעם, כפי שכתב בהלכות שבת שהוא "שמא יעשה מלאכה" (עיין פ"ג ה"ו, הי"ז; פ"ד ה"י; פ"ה ה"א, ה"ב, ה"ג, ה"ה, ה"ח). והטעם הוא משום שאיסורי דרבנן ביום טוב הם משום טרחא, ולא משום סייג למלאכה.

אם כן, קיים הבדל בין שבותי שבת לשבותי יום טוב; בשבת כל עובדין דחול אסורים משום סרד מלאכה, אבל שבותי יום טוב עיקרם משום שמחת יום טוב (מלבד אלו שנאסרו משום גזירה), ולכן הרמב"ם בהלכות שבת מדגיש שהאיסור שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול הוא משום מלאכה, אבל ביום טוב עובדי דחול נאסר רק משום שמחת יום טוב.

לפי דברינו מיושבת קושיית הקרבן נתנאל מדוע נאסרה תלית המשמרת ביום טוב אף שמוותר לתת לתלויה, משום שאיסור עובדי דחול של יום טוב הוא שונה מאשר של שבת; ביום טוב האיסור הוא משום טרחא, ולכן אף אם אין איסור לשמר ביום טוב מכל מקום הרי אסור לתלות בתחילה, מה שאין כן בשבת שהאיסור הוא משום חשש מלאכה.

וכל זה נכון אם נאמר שאכן יסוד איסורי דרבנן של שבת הם אמנם כדעת הרמב"ם, שכולם נסמכו על שבות, אבל איסורי הדרבנן של יום טוב נסמכו על חובת שמחת יום טוב ואיסור טרחא ביום טוב.

ואולי משום כך בשבת דן הרמב"ם על ה"חפצא" של שביתה: "שביתה בשביעי", ואילו בהלכות יום טוב דן הרמב"ם על הגברא השובת: "כל השובת". לאמור, הסיבה היא מפני שביום טוב השביתה מתייחסת למלאכה בלבד, אבל בשבת יש ענין של שביתה גם מדברים אחרים שאיסור מלאכה הוא חלק מהם, ולכן עצם השביתה היא קיום המצוה.

סיכום

דעת הרמב"ן שמצות שבתון אינה כוללת רק מלאכות אלא גם את כל הטרחים, ולדעתו יתכן שאדם שיעמול כל היום באיסורי דרבנן יעבור על עשה דאורייתא. הכסף משנה מסתפק אם דעת הרמב"ם היא כרמב"ן. בפשטות דעת הרמב"ם היא שבשבת יש שני גדרים של דרבנן, משום שבות ו"ממצא חפצך ודבר דבר". אם כן, אף אם יסבור רמב"ן, יהיה זה רק באיסורים שנקראו שבות כמבואר בריש פרק כא בהלכות שבת ולא באיסורים של ממצא חפצך. אלא שמכמה מקומות משמע שכל איסורי שבת נקראים שבות.

לגבי יום טוב נראה בדעת הרמב"ם שאיסורי שבות אינם מחשש מלאכה כמו שבות של שבת אלא שהם משום שמחת יום טוב, ובזה מוסברת העובדה שבהל' יום טוב לא מזכיר הרמב"ם באיסורים שנאסרו משום עובדין דחול: "כדי שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול", שהם משום חשש מלאכה כפי שמזכיר בכל האיסורים הנ"ל בשבת.